

Nasjonalbibliotekets anbefaling til modell for innkjøp og utlån av e-bøker i norske folkebibliotek Uttalelse fra fylkesbiblioteksjefkollegiet

Nasjonalbiblioteket ønsker gjennom sin anbefaling å sikre bibliotekene best mulig tilgang til å formidle litterær bredde og tilgang til litteraturarven. Modellen skal sikre alle bibliotek denne muligheten, uavhengig av størrelse. Lederne for landets fylkesbibliotek er positive til intensjonene i anbefalingen, men vi vil peke på noen utfordringer:

1. Utfordringer knyttet til lisensperioden på to år og 10 utlån per lisens

Nasjonalbibliotekets forslag til modell for e-bokutlån innebærer at ei bok innkjøpt til full pris, bare kan leses av ti lånerne. Hvis en bok har blitt lånt ut 10 ganger og 50 personer står på venteliste, bør biblioteket/ konsortiet kjøpe flere lisenser. Lånerne vil synes tilbudet er veldig dårlig, hvis de står på venteliste på en bok, som plutselig forsvinner. Hvis biblioteket/bibliotekets eiere ønsker å framstå med et forutsigbart tilbud, blir de etter ti bruk «tvunget» til å kjøpe ny lisens.

E-bøker blir foreslått priset som p-bøker. Det er problematisk at e-bøker skal kunne lånes ut færre ganger enn ei p-bok i same toårsperiode. Skal bøkene koste det samme, bør de også kunne lånes ut like mange ganger.

Modellen innebærer at bibliotekene både i lisens- og stykkprisperioden må velge om man ønsker å ha et forutsigbart tilbud eller en forutsigbar økonomi. Hvis bibliotekeierne mener en forutsigbar økonomi er viktigst, kan bibliotekene pådra seg et omdømmeproblem og framstå som en institusjon man ikke kan stole på og som ikke har styring. De forskjellige måtene kulturfondbøker, nye og gamle bøker skal handteres på, vil føre til merarbeid, spesielt hvis økonomien skal være forutsigbar. Den anbefalte løsningen vil medføre tap av budsjettkontroll og til at flere bibliotek/konsortier velger å ikke tilby e-bøker til sine brukere.

I argumentasjonen rundt modellen blir det hevdet at den enkelte tittel i snitt blir lånt ut mindre enn ti ganger. Hver enkelt lisens forholder seg ikke til gjennomsnitt, og de titlene som blir lånt ut mye, vil uansett måtte kjøpes flere ganger.

2. Utfordringer knyttet til tekniske løsninger for utlån av e-bøker.

Det er i dag to utlånsløsninger for e-bøker, henholdsvis eBookBib og BS Weblån. Plattformene er tilpasset dagens modell for utlån, og det kreves betydelig videreutvikling for å håndtere den nye modellen. Blant annet gjelder dette skille mellom lisensperiode og klikkmodell, registrering av når 20% av boka er åpnet og dermed skal telles som lån, fjernlånsløsninger på tvers av fylkene, oppsett for ulik friksjon (bestemt av bibliotekene) og registrering av statistikk. Videre må det utvikles nye regimer for fakturering (ulik pris for hvert klikk) og oversikter hvor bibliotekene kan følge sitt forbruk kontinuerlig.

Det er usikkert hvor lang tid det vil ta å få på plass et nytt utlånssystem. Systemleverandørene vil få kostnader med å bygge opp systemet, som bibliotekene må ta hele eller deler av kostnadene for. Det vil i tillegg påløpe kostnader for bibliotek og innholdsleverandører til administrering av lisensmodellen.

Den anbefalte modellen forutsetter at det utvikles gode tekniske plattformer for sikkerhet, lån og kontroll. Det er ikke rimelig at bibliotekene og systemleverandørene skal bære en økonomisk risiko ved utvikling for en ny prøveperiode på 3 år eller mindre. Et nytt utlånssystem for e-bøker må betraktes som del av en nasjonal teknisk infrastruktur for bibliotekene på linje med Biblioteksøk og katalogdata, og Nasjonalbiblioteket bør bære utviklingskostnadene for dette.

3. utfordringer knyttet til overgangsordning for bøker kjøpt i 2016

Modellen legger opp til at alle e-bøker som er innkjøpt eller kommer via kulturfond før 1.januar 2016, skal settes inn i en klikkordning fra 2017. Folkebibliotek har ved innkjøp forutsatt at lisensen har minimum varighet på tre år. I praksis berøres bøker vi har kjøpt inn så langt tilbake som fra 2014 av denne overgangsordningen. Innkjøp gjort i august 2014 har lisensperiode til august 2017.

Det er urimelig at overgangsordningene skal gis tilbakevirkende kraft, og det kan ikke forventes at kommunene skal godta dette.

Anbefalingen vil føre til usikkerhet om fremtidige innkjøp, noe som forsterkes av at det anbefales at partene skal ha en årlig gjennomgang av utviklingen for å se om det bør anbefales nye tilpasninger. Mediebudsjettene i norske folkebibliotek har over tid blitt redusert og forutsigbarhet vedrørende innkjøp av e-bøker er mer nødvendig enn noen gang.

4. utfordringer knyttet til at fjernlån er tillatt i den nye modellen

Modellen legger «ingen begrensinger på fjernlån eller lignende» i lisensperioden. Det er ikke et begrep vi har brukt i våre regionale konsortier, og det bør presiseres hva som menes med fjernlån av e-bøker: Er det tradisjonelt fjernlån av materiale for eksempel mellom kommuner eller regioner, som vil kunne styres/begrenses av utlånende bibliotek/region, eller betyr det fri tilgang til alle lisenser over hele landet? Fjernlån vil medføre kostnader for et bibliotek/konsortium for brukere tilhørende andre bibliotek/konsortium.

5. utfordringer knyttet til at avtalen for kulturfondbøkene endres

Modellen legger opp til at bibliotekene må kjøpe klikk for bøker som er distribuert av Kulturrådet og betale 5 % av innkjøpspris per lån etter to år. Dette vil føre til en sterk reduksjon i muligheten for å formidle bredden av ny norsk skjønnlitteratur. Bibliotekenes/konsortienes samlinger av norsk litteratur som e-bok, bør ikke bli etterspørselsstyrt etter så kort tid. Lisensperioden for kulturfondbøkene bør være fem år, like lang som oppbevaringsplikten på p-bøker. Begrensningen i antall utlån på lisens virker mot sin hensikt om man ønsker å formidle norsk litteratur til så mange som mulig.

Konklusjon

Etter vår oppfatning ivaretar ikke Nasjonalbibliotekets anbefaling til modell for innkjøp og utlån av e-bøker alle parter like godt. Intensjonen i anbefalingen vil ikke oppnås ved denne modellen. Forlagene oppnår rikelig med friksjon. Kulturrådets innkjøpsordning for e-bøker i bibliotekene blir svekket. Bibliotekene får en situasjon med økonomisk uforutsigbarhet og komplisert administrasjon, som kan føre til økte forskjeller i tilgang til e-bøker for brukerne. For hvert enkelt bibliotek er det viktig med bredde i utvalg, forutsigbar økonomi og et utlånssystem som ikke krever ekstra investeringer og personalressurser.

Bergen 20.mai 2016,

På vegne av fylkesbiblioteksjefkollegiet,
Ruth Ørnholt